

Kontrollkäik Ida Politseiprefektuuri Narva ja Rakvere politseiosakonna arestimajja.

(1) 03.12.2009 viisid õiguskantsleri nõunikud läbi etteteatamata kontrollkäigud endise Ida Politseiprefektuuri Narva ja Rakvere politseiosakonna arestimajja (edaspidi vastavalt Narva arestimaja ja Rakvere arestimaja).

Kontrollkäigu ajal olid Narva ja Rakvere arestimajad Ida Politseiprefektuuri struktuuriüksused, mis teenindasid kogu Ida Politseiprefektuuri tööpiirkonda¹.

Nii Narva kui ka Rakvere arestimajas viibivad kriminaalmenetluses vahistatud isikud (sh süüdimõistetud isikud, kelle suhtes käib uus kriminaalmenetlus), arestialused, kriminaalmenetluses kahtlustatavana kinnipeetud isikud, väärteomenetluse raames kinnipeetud isikud. Rakvere arestimajas viibivad ka kainestatavad isikud, Narva arestimajas kainestuskambreid ei ole, kuid isikuid kainestatakse Narva politseiosakonna teistes ruumides, mille üle ei teosta järelvalvet arestimaja personal. Kinnipidamiskohti on nii Narva arestimajas kui ka Rakvere arestimajas 20. Mõlema arestimaja täituvus on 2009. a olnud keskmiselt 50 protsendi ringis. Narva arestimajas on esinenud lühiajaliselt ka 100-protsendilist täituvust.²

Mõlemad arestimajad on kinnipidamistingimuste ja ametnike tööruumide osas võrdlemisi amortiseerunud. Narva arestimajas on mõni aasta tagasi koridoris ja kambrites uuendatud ventilatsiooni. Narva arestimaja kinnipidamiskambrid on mõeldud isikute pikemaajaliseks (üle 48 tunni) kinnipidamiseks ning sisustusega kambreid on üks, mida varasemalt on Ida Prefektuuri kinnituseel, kasutatud isikute lühiajaliseks eraldipaigutamiseks ja ka kartserina. Hetkel kasutatakse kõnealust sisustusega kambrit üksnes kinnipeetute lühiajaliseks hoidmiseks (näiteks läbiotsimiste ajaks).

Rakvere arestimajas on erinevalt Narva arestimajast ka eraldi kainestuskambrid. Seega hoitakse seal isikuid nii lühiajaliselt (alla 48 tunni, nt kainestatavad) kui ka pikaajaliselt (üle 48 tunni, nt arestialused). Üdised olmetingimused Rakvere arestimajas on Narva arestimajaga võrreldavad: tegemata on sanitaarremont nii kambrites kui ka teistes ruumides, mis tingib selle, et kambrid ei vasta täies ulatuses õigusaktides sätestatud nõuetele (nt loomuliku valguse pääs kambrisse).

Mõlemas arestimaja hoones on lisaks eriliigilistele kambritele ka arestimaja ametnike tööruumid, lühiajaliste kokkusaamiste ruumid / menetlustoimingute ruumid, toidujagamiseks mõeldud köök ning kinnipeetute pesemisruum. Mitte kummaski arestimajas ei ole kinnipeetutele jalutushoovi.

Arestimajade personal koosneb politseiametnikest ja politseiteenistuses mitteolevatest töötajatest (spetsialistid). Mõlemas arestimajas on olemas lepinguline tervishoiutöötaja, kes osutab pädevuse piires kinnipeetutele tervishoiuteenuseid. Samuti fikseerivad tervishoiutöötajad mõlemas arestimajas kinnipeetute terviseseisundi arestimajja saabudes või sellele vahetult järgnevalt (üldjuhul maksimaalselt 48 tunni jooksul).

Varasemalt on õiguskantsler kontrollinud Narva arestimaja kahel korral (01.02.2007 ja 03.03.2008), Rakvere arestimaja ühel korral (21.09.2004).

¹ Kontrollkäigu ajal kehtinud Ida Politseiprefektuuri põhimääruse § 4 lg 2 sätestas, et Ida Politseiprefektuuri tööpiirkond on Lääne-Viru ja Ida-Viru maakond

² Näiteks 2009. aasta 38. nädal.

(2) Kontrollkäikudel kontrollis õiguskantsler, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis artiklis 3 sätestatud riigi ennetusametuse funktsiooni, kuidas on tagatud inimeste põhiõigused ja -vabadused.

(3) Kontrollkäikude raames intervjuusid kinnipeetutega läbi ei viidud. Küll aga kontrolliti mõlemas arestimajas erinevaid kambreid ja vesteldi põgusalt nendes viibinud kinnipeetutega. Kontrollkäikude raames külastati mõlemas arestimajas lisaks kambritele politseiosakonna korrapidaja ruumi, toidujagamiseks mõeldud ruumi, pesemisruumi, lühiajaliste kokkusaamiste ruume/ menetlustoimingute teostamise ruume ja ametnike tööruume.

Samuti kontrolliti mõlemas arestimajas kõikide kontrollkäigu ajal arestimajades viibinud kinnipeetute isiklike toimikuid. Pisteliselt kontrolliti arestimaja töö arvestuse raamatut. Vesteldi arestimajade ülemate ning teiste ametnikega.

(4.1) Arestimaja tingimused ja arestimajas viibimise kestvus

Kontrollimisel selgus, et mõlema arestimaja kinnipidamistingimused ei vasta täies ulatuses õigusaktides ettenähtule. Lisaks tugevalt amortiseerunud ruumidele (sealhulgas kambritele), ei ole kummaski arestimajas olemas jalutushoovi ning seetõttu ei saa kinnipeetud viibida värskes õhus.

Ebarahuldavatest tingimustest arestimajades võib esile tuua näiteks selle, et mõlema arestimaja kambrites ei ole piisaval määral loomulikku valgust, kuna kambrite aknad on kas peaaegu läbipaistmatutest klaasblokkidest või puuduvad sootuks. Samuti on mõlemas arestimajas muust kambrist eraldamata hügieeninurgad ja Rakveres ei töötanud kinnipeetutele ettenähtud telefoniautomaat.

Amortisatsioonist, loomuliku valguse puudumisest jms tulenevalt on üldine mulje arestimajades rusuv ning ebahügieenilise ilmet jättev.

Eelpool kirjeldatud olmetingimustele lisaks leidsid Rakvere arestimaja ühes kainestuskambris lavatsikõrgendiku külje peal kaks metallist aasa, mille otstarbe kohta väideti arestimaja personali poolt, et sinna aheldatakse käeraudadega agressiivseid kinnipeetavaid. Rakvere politseiosakonna hoones (mitte arestimajas) oli paar väikest kambrit, milles olid seina külge kinnitatud metallist ketid. Ametnikud väitsid, et neid kambreid ei kasutata juba ammu ning kettide otstarvet selgitada ei osatud.

Kinnipidamiskohtades kinni peetud isikute inimväärikuse austamise nõue tuleneb eelkõige Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklist 3 ja põhiseaduse (PS) §-st 18. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika³ kohaselt koheldakse kinnipeetavat inimväärikut

³ Nt EIÖK 08.11.2005 otsus asjas *Alver vs. Eesti Vabariik*; 18.11.2008 otsus asjas *Savenkovas v. Leedu*, p 78-79: "The Court further recalls that, according to its case-law, ill-treatment must attain a minimum level of severity if it is to fall within the scope of Article 3 of the Convention. The assessment of this minimum level of severity is relative; it depends on all the circumstances of the case, such as the duration of the treatment, its physical and mental effects and, in some cases, the sex, age and state of health of the victim. Furthermore, in considering whether treatment is "degrading" within the meaning of Article 3, the Court will have regard to whether its object is to humiliate and debase the person concerned and whether, as far as the consequences are concerned, it adversely affected his or her personality in a manner incompatible with Article 3. Even the absence of such a purpose cannot conclusively rule out a finding of a violation of Article 3 [...]. The Court has consistently stressed that a breach of Article 3 of the Convention would generally involve suffering and

alandavalt siis, kui põhjustatud kannatused ja alandus ületavad sellise taseme, mida seostatakse tavaliselt seadusliku ravi või karistusega.⁴ Kinnipidamistingimused peavad olema sellised, mis tagaksid kinni peetud isiku tervise ja heaolu säilimise. Seejuures tuleb kinnipidamistingimuste hindamisel ennekõike arvesse võtta asjaolude koosmõju, nt kambrite sisustus, hügieenilisus ja isiku kinnipidamiskohta paigutamise kestus. Olulised võivad olla ka kinni peetud isiku sugu, vanus ja tervislik seisund. Seejuures ei oma tähtsust ametivõimude tegevuse eesmärk, s.t asjaolu, et ametivõimudel ei ole olnud eesmärki isikut alandavalt kohelda. Eesmärgi puudumine ei välista riigipoolset Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni art 3 rikkumist.

Riigikohus on täiendavalt märkinud inimväärikust alandavate tingimustega seonduvalt, et võimaliku kahjunõude perspektiivide seisukohast ei oma määravat tähtsust, kas ja millisel määral on mittenõuetekohased kinnipidamistingimused tingitud kinnipidamisasutuse personali käitumisest (ja süüst). Isiku õiguste rikkumise ulatuse ja võimaliku kahjunõude hindamisel on tähtis silmas pidada ka seda, et kinnipidamisasutuse mittenõuetekohased tingimused võivad eraldi võetuna olla mõjult mõõdukad, kuid kogumis kahjustada isiku õigusi ja vabadusi olulisel määral.⁵

Euroopa Vanglareeglistiku preambulis on toonitatud, et vabaduskaotusliku karistuse kohaldamine ja kinnipeetavate kohtlemine eeldab julgeolekuabinõude ja distsipliiniga arvestamist, kuid samal ajal tuleb tagada vanglas tingimused, mis ei riiva inimväärikust. Euroopa Vanglareeglistiku punkti 18.1 kohaselt tuleb kinnipeetava majutamisel austada tema inimväärikust, tagada võimalikul määral tema privaatsus, tervishoiu ja hügieeninõuete järgmine, ventilatsioon, valgustus ja küte. Punkt 4 rõhutab, et rahaliste vahendite puudumine ei õigusta selliseid vanglatingimusi, millega rikutakse kinnipeetavate inimõigusi.⁶

Ka Riigikohus on rõhutanud, et inimväärikus on kõigi isiku põhiõiguste alus ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse eesmärk. Inimväärika kohtlemise nõue laieneb ka kinnipeetavatele.⁷

Eesti õiguses sisalduvad olulisemad nõuded arestimaja kinnipidamistingimustele vangistusseaduses ja siseministri 08.01.2008 määruses nr 3 "Arestimaja sisekorraeeskiri" (ASkE), millest mitmeid, nagu eelnevalt juba viidatud, kõnealused arestimajad ei suuda täita.

Eelnevast tulenevalt tõdeb õiguskantsler, et Narva ja Rakvere arestimajas on piisavalt arenguruumi olme- ja kinnipidamistingimuste parandamiseks, mis tagaks ka kinnipeetute inimväärikuse suurema austamise. Samas on mõistetav, et arestimajade kinnipidamistingimuste materiaalne kaasajastamine on kulukas ning riigi tänast majanduslikku olukorda arvestades äärmiselt keeruline. Tuleb nõustuda Riigikohtuga, kes on märkinud, et kinnipidamise ja vangistuse tingimused sõltuvad muu hulgas ka riigi majanduslikest võimalustest, kuid kolleegiumi arvates saab õigusvaidlustes majanduslikke

humiliation beyond that which are inevitably connected with a given form of legitimate treatment or punishment. Measures depriving a person of his or her liberty may often involve such elements. Thus, under this provision, the State must ensure that a person is detained in conditions which are compatible with respect for human dignity, that the manner and method of the execution of the measure do not subject the individual to distress or hardship of an intensity exceeding the unavoidable level of suffering inherent in detention and that, given the practical demands of imprisonment, the prisoner's health and well-being are adequately secured."

⁴ Analoogselt nt RKHKm 06.09.2007, nr 3-3-1-40-07, p 12: "Kinnipeetavad peavad vangla julgeoleku huvides taluma nii eesmärgipäraseid läbiotsimisi kui ka nende tavapäraseid tagajärgi."

⁵ RKHko 10.09.2009, nr 3-3-1-24-09, p 9.

⁶ Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.coe.ee/?arc=&op=body&LaID=1&id=166&art=367&setlang=est>

⁷ RKHko 22.03.2006, nr 3-3-1-2-06, p 10.

võimalusi arvestada kaalumisruumi olemasolul. Majanduslike faktoritega ei saa õiguslikult põhjendada seaduses imperatiivselt sätestatud normide järgimata jätmist. Hoone ehituslikust eripärast tuleneda võiv akende puudumine kambris, jalutushoovi või raamatukogu puudumine on küll objektiivsed asjaolud, kuid need ei välista, et sellistes tingimustes isiku kinnipidamine on õigusvastane.⁸

Üheks leevenduseks puudulikele kinnipidamistingimustele on vähemalt väikeste sanitaarremondide teostamine ning teiseks oleks piirata kõnealustes arestimajades kinnipeetute viibimise aega. Eelkõige on see võimalik vahistatute (sh süüdimõistetud, kes on uues kriminaalasjas kahtlustatavad või süüdistatavad) puhul, kelle arestimajja paigutamine on ajutine ja reeglina seotud menetlustoimingute tegemise või kohtumenetlusega.

Kontrollkäigul Narva arestimajas selgus nii arestimaja töö arvestuse raamatust kui ka arestimaja ülema jutust, et Narva arestimajas hoitakse isikuid juba praegu võimalikult lühiajaliselt. Näiteks kohtuistungiks tuuakse vahistatu Jõhvi arestimajast või Viru Vanglast Narva arestimajja 2-3 päeva enne istungi algust. Kontrollkäigul leidis kinnitust, et üldjuhul kinnipeetu Narva arestimajas üle 20 päeva ei viibi. Kontrollitud perioodil alates 30.07.2009 oli vaid üks isik arestimajas kauem, s.o 27 päeva (08.09.2009-05.10.2009).

Arestimaja töö arvestuse raamatu andmetel viibivad kinnipeetavad Rakvere arestimajas samuti maksimaalselt umbes ühe kuu. Kontrollkäigu ajal oli kõige kauem arestimajas olnud isik seal alates 04.11.2009, s.o 29 päeva

Varasema kokkuvõtteks märgib õiguskantsler, et isikute pikaajaline hoidmine Narva ja Rakvere arestimaja tingimustes võib kujutada inimväärkuse riivet ning arvestades riigi majanduslikke võimalusi ja kumulatiivset arestimajade tingimuste toimet, peab riik tegema kõik endast oleneva, et kinnipeetule oleks tagatud kõik õigusaktides ettenähtud õigused.

Olmetingimustega on seotud ka Rakvere arestimaja kambris olevad metallist aasad ja politseiosakonna kambritest leitud ketid, mida väidetavalt enam ei kasutata kinnipeetute fikseerimiseks.

Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) on oma standardites märkinud, et nende praktikas ei ole sugugi haruldane, kui politseiasutusest leitakse kahtlasi esemeid, näiteks puu- ja metallkeppe, luuavarsi, pesapallikurikaid, jämeda elektrikaabli juppe, tulirelvaimitatsioone ja nuge. Need leiud on mitmel puhul andnud aluse uskuda seal kinnipeetavate väiteid CPT delegatsioonidele, et neid on sääraste esemetega ähvardatud ja/või löödud. CPT on märkinud, et hajutamaks spekulatsioone politseinike väärkäitumise kohta ja kõrvaldamaks võimalikke ohuallikaid nii personalile kui ka vahialustele, tuleks esemed, mida ei kasutata aga mis võivad viidata kinnipeetute väärkohtlemisele, politseihoonest eemaldada.⁹

Eelnevast tulenevalt teeb õiguskantsler Ida Prefektuurile soovitus tagada, et Narva ja Rakvere arestimajas kinnipidamine oleks võimalikult lühiajaline ning üle ühe kuu kestva kinnipidamise korral paigutada isik ringi Jõhvi arestimajja või koostöös Justiitsministeeriumiga Viru Vanglasse.

⁸ RKHKo 10.09.2009, nr 3-3-1-24-09, p 9

⁹ CPT standardid. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/estonian.htm>

Õiguskantsler on vahistatute paigutamist Ida Prefektuuri arestimajadesse varasemalt käsitlenud Politseiametile 30.07.2007 saadetud kirjas nr 7-4/070176/00705422, milles õiguskantsler asus seisukohale, et vahistatut ei tohiks vanglast ümber paigutada arestimajja, mille tingimused võivad alandada isiku inimväärikust. Õiguskantsler eeldab, et Ida Prefektuur lähtub viidatud kirjas esitatud soovitudest.

Lisaks teeb õiguskantsler Ida Prefektuurile olmetingimustega seondvalt ettepaneku Rakvere arestimaja kambrist eemaldada eelnevalt kirjeldatud rõngad ning Rakvere politseiosakonnas asuvatest kambritest metallist ketid.

(4.2) Kinnipeetuga seotud dokumentide täitmine

Kinnipeetute isiklike toimikute kontrollimisel selgus, et mõnel juhul ei ole kõik selles olevad dokumendid korrektselt vormistatud.

Näiteks Rakvere arestimajas kontrollkäigu ajal viibinud kinnipeetu O.G.P (vahistatu) isiklikust toimikust ja muudest materjalidest, puudusid isiku allkirjad nõutavatest kohtadest. Allkiri olid puudu näiteks õiguste tutvustamise lehelt.

Raskendatud on ASke § 5 lõikes 3 sätestatud kinnipidamisest lähedastele teavitamise kontrollimise kohustuse täitmine arestimaja ametnike poolt, kuna mitmetes toimikutes ei sisaldu andmeid kas lähedase teavitamisest või teavitamise kontrollimise kohta.

Nii Rakvere kui ka Narva arestimajas kinni peetud isikute isiklikest toimikutest nähtus, et isiku kahtlustatavana kinnipidamise protokollis ei ole alati fikseeritud politseiametniku hinnangut kinnipeetu terviseseisundile. Terviseseisund dokumenteeritakse hilisemalt arestimaja tervishoiutöötaja poolt. Hoolimata sellest, et isiku vaatab üle ka tervishoiutöötaja, tuleb korrektselt täita isiku kahtlustatavana kinnipidamise protokoll, kuna praktikas võib isiku kinnipidamise ja arestimajja paigutamise vahele jääda võrdlemisi pikk ajavahemik, mille vältel võib isiku terviseseisund muutuda.

Üldistatult võib tõdeda, et Narva ja Rakvere arestimajas on enim probleeme dokumentidega, mida ei vormista mitte arestimaja ametnikud, vaid isiku politseiosakonda toimetanud politseipatrull või kriminaalpolitseinikud.

Varasemalt on õiguskantsler juhtinud Ida Politseiprefektuuri tähelepanu kinnipeetuga seotud materjalide korrektsel vormistamisele Jõhvi arestimaja kontrollkäigu kokkuvõttes ning seetõttu ei pea õiguskantsler vajalikuks õiguslikku analüüsi siinkohal korrata.¹⁰

Eelnevast tulenevalt teeb õiguskantsler Ida Prefektuurile soovitusel õppepäevadel vms üritustel, korrata kõikidele ametnikele, kes kinnipeetute kohta materjale (protokoll, akte jne) koostavad, dokumentide korrektsel vormistamise vajadust. Samuti soovib õiguskantsler rõhutada kinnipeetu arestimajja vastuvõtva ametniku kohustust kontrollida isiku kohta enne arestimajja saabumist koostatud dokumentide korrektsust.

¹⁰ Õiguskantsleri 10.06.2009 kiri nr 7-7/090496/0903671 ja sellele lisatud Jõhvi arestimaja kontrollkäigu kokkuvõtte punktid 4.1 ja 4.2.

(5) Kokkuvõtteks

Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler isikute põhiõiguste tagamiseks kolm soovitus ja ühe ettepaneku Ida Prefektuurile. Koopia kontrollkäigu kokkuvõttest edastab õiguskantsler teadmiseks Politsei- ja Piirivalveametile.